

ОДНОДІТНА СІМ'Я ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН СУЧАСНОСТІ

Лещук Галина Василівна

м. Тернопіль

Переорієнтація традиційної багатодітної української сім'ї на одnodітну посилює актуальність соціально-педагогічної роботи з останньою. Вивчення теоретичних аспектів соціально-педагогічної роботи з одnodітною сім'єю, дослідження причин поширення феномена одnodітності в українському суспільстві дозволить теоретично виокремити та практично обґрунтувати основні напрями, методи та форми роботи соціального педагога з даним типом сім'ї, окреслити специфіку соціально-педагогічного впливу на одnodітну родину, визначити основні труднощі, з якими стикається така сім'я, розкрити особливості взаємодії соціального педагога з батьками та дитиною.

Ключові слова: одnodітна сім'я, причини одnodітності, єдина дитина в сім'ї.

Актуальність теми дослідження. Складні соціально-економічні та соціально-політичні умови, в яких опинилась Україна в останні десятиліття спровокували ряд криз, найглибшою з яких є демографічна. Сьогодні в Україні спостерігається найскладніша демографічна ситуація в порівнянні з іншими країнами Центральної та Східної Європи, причинами якої стали збільшення смертності (зокрема, людей працездатного віку), погіршення екологічної ситуації та посилення міграційних рухів. Але одна з найважливіших причин демографічної кризи – падіння рівня народжуваності в Україні. Сьогодні він є найнижчим серед усіх країн Центральної та Східної Європи і за прогнозами експертів, при збереженні даної тенденції, до середини сторіччя в нашій країні залишиться 37 мільйонів громадян [2].

Традиційно багатодітна українська сім'я сьогодні неухильно тяжіє до одnodітної моделі, основною причиною чого є сформований стереотип щодо прямого зв'язку між умовами життя і кількістю дітей, а також погіршення соціально-економічних, побутових, психолого-педагогічних умов життя сім'ї, брак високих моральних цінностей, зниження батьківської відповідальності. Соціологічні дослідження свідчать, що у 2009 році значна частина респондентів хотіли б мати двох дітей, але частка таких людей за рік зменшилась від 65 до 60 %. Така ж ситуація і з тими, хто хотів народити три дитини (з 17 % до 14 %). Кількість тих, хто хотів би обмежитися народженням лише однієї дитини, значно збільшилась: з 13 % до 21 %. Зросла частка також тих, хто не планує мати дітей узагалі. Якщо у 2008 р. таких було менше ніж 2%, то тепер число таких подружніх пар зросло до 4 % [6].

Скорочення народжуваності та зростання кількості одnodітних сімей є не лише наслідком, а й причиною майбутніх економічних і соціальних криз. Вже зараз на одного пенсіонера припадає 2,5 працюючих. Проте, згідно з прогнозами, до середини нашого століття на одного пенсіонера припадатиме лише 1,2 особи працездатного віку. Тому сплеск народжуваності, про який зараз говорять експерти – це лише тимчасове явище. Демографічна криза веде до загальної соціальної та культурної стагнації і згасання суспільства, тому що чим чисельніша перевага молодшої генерації, тим глобальніші перетворення в суспільстві.

Скорочення кількості дітей в сім'ї призводить до якісної зміни самої системи сімейних цінностей та соціальних ролей. У одnodітній родині зникають ролі братів і сестер, відзначається зменшення згуртованості дітей і батьків. У малих сім'ях (а в сім'ях з однією дитиною це особливо помітно) штучно сповільнюється процес дозрівання, тому що таким дітям немає про кого піклуватися [2].

Проблеми сучасної сім'ї знайшли широке відображення у науковій літературі. Основні теоретичні та методологічні аспекти проблеми життєдіяльності сучасної сім'ї відображені в працях І.Беха, В.Бондаревської, В.Білоусової, О.Киричука, В.Коротова, Г.Костюка, С.Максименка, М.Стельмаховича, Б.Ступарика, Г.Філонова, М.Шилової та інших.

Вивітленню теоретичних і практичних аспектів виховання дітей у різних типах сімей присвячено чимало вітчизняних (Л.Алексєєва, О.Богданова, М.Болдирева, В.Бондаревська,

З.Зайцева, О.Киричук, О.Максимович, Л.Міщик, В.Постового, О.Савченко, І.Синиця, Р.Скульський, Н.Соловйова, Т.Федорченко, В.Федяєва, Н.Яніна та інші) та зарубіжних (А.Адлер, Б.Бюкер, О.Кауз, Д.Клііз, К.Кьоніг, Р.Ноттебаум, Є.Россберг, Б.Салліван, І.Сімсон, Р.Скіннер, Д.Таннен, Г.Філіпчук та інші) досліджень.

Мета дослідження: розкрити причини та особливості поширення одnodітної сім'ї як соціального феномена в українському суспільстві.

Таким чином, особливе місце серед проблем сімейного виховання займає одnodітна сім'я, оскільки її функціональні параметри на сучасному етапі розвитку суспільства суттєво змінені.

Аналіз науково-педагогічної літератури з проблеми дослідження дозволив сформулювати наступне визначення поняття «одnodітна сім'я»:

Одnodітна сім'я – мала соціальна група, члени якої пов'язані кровно-родинними зв'язками, ведуть спільний спосіб життя, виховують одну здорову дитину і проживають окремо від старшого покоління.

Можна виділити такі **типи одnodітних сімей** за рядом критеріїв:

- 1) за матеріальним становищем: (забезпечена, малозабезпечена);
- 2) за характером психологічного клімату та соціальним статусом (благополучна, неблагополучна (конфліктна, кризова, проблемна);
- 3) за характером родинних зв'язків (з рідною дитиною, із всиновленою дитиною);
- 4) за структурою родинних зв'язків (проста – нуклеарна, складна – трипоколіннева);
- 5) за наявністю батьків (повна – наявні обидва батьки та неповна – розлучена, осиротіла, з одним із батьків);
- 6) за віком батьків (з ранньою дитиною, із вчасно народженою дитиною, із пізньою дитиною);
- 7) за станом здоров'я дитини (сім'я із здоровою та сім'я з хворою дитиною) [6].

У наш час сімей з однією дитиною стає дедалі більше. За значимо, що всього в Україні налічується близько 13 млн. сімей. Сім'ї з однією дитиною становлять за різними даними від 26 % до 52 % [3].

Важливо розглянути основні причини виникнення тенденції до одnodітності. Аналіз наукової літератури дає підстави для виокремлення причин, що пояснюють орієнтацію сучасної сім'ї на мало- та одnodітність і виділення чинників, які здатні сприятливо вплинути на процеси народжуваності.

Основні причини орієнтації сучасних сімей на одnodітність:

1. Причини економічного характеру, пов'язані з матеріально-фінансовими труднощами сім'ї, що зумовлює неможливість сім'ї забезпечити належне утримання (заручування, придбання одягу і взуття, іграшок та інших необхідних речей), освіту і розвиток не тільки трьох і більше, а нерідко навіть одного або двох дітей.

На думку Б.Бреєва, невдалий вибір моделі перебудови економіки спричинив різке зменшення доходів населення, зниження їх купівельної спроможності, дестабілізацію економічної ситуації, наслідком чого стала невпевненість в завтрашньому дні і відкладання народження не лише другої і третьої, але навіть єдиної дитини.

Т.Долбик-Воробець, вивчаючи репродуктивні орієнтації студентської молоді та підтверджуючи установку молоді на малодітну сім'ю, говорить про те, що саме фінансові труднощі орієнтують молоде подружжя на бездітність і одnodітність.

Е.Бабосов, називає наступні чинники, що спонукають, на його думку, молодих жінок відмовлятися від народження чергової дитини: економічна нестабільність, незадовільні житлові умови, труднощі поєднання роботи з вихованням дитини [4].

2. Проблеми медичного характеру.

Стан здоров'я, особливо жінок, безумовно, відображається на народжуваності, а з віком все збільшується рівень посилань на здоров'я як на причину відмови від народження дітей.

3. Трансформація родинних цінностей, що виражається в зменшенні потреби в дітях.

В.Медков заперечує прямий зв'язок між економічним добробутом населення та рівнем народжуваності. На думку науковця, подібний зв'язок можливий тільки в рамках вже наявної потреби в дітях, коли погані умови життя можуть блокувати її задоволення; причиною ж зниження народжуваності в Україні є зменшення самої потреби в дітях. Даний факт автор пов'язує із зміщенням ціннісних акцентів на користь позбавлення особистості від будь-яких обов'язків, які обмежують її самореалізацію, з егоїстичним прагненням батьків «пожити для себе». У зв'язку з цим необхідно сказати, що ряд авторів розглядає потребу сучасної людини в дітях як потребу, яка вступає в суперечність із цінностями індивідуалізму та самореалізації. Наприклад, О. Здравомислова вважає, що ані сім'я, ані любов, ані діти не стоять у шкалі цінностей жінок вище, ніж цінність самореалізації. Суспільство сформувало дві різноспрямовані стратегії: стратегію досягнення особистого успіху й одночасно стратегію відповідної реалізації жінок в сім'ї. Таким чином, активне включення жінок у трудову діяльність у зв'язку із загостренням конкуренції на ринку робочої сили, надмірне навантаження на жінку вдома і на виробництві аж ніяк не сприяють зростанню народжуваності [5].

4. Причини, що об'єднують ціннісні зміни в сфері репродуктивної поведінки та зміни соціально-економічного характеру.

У сучасному суспільстві відбулися значні зміни у репродуктивній поведінці молодих сімей і реалізації їх репродуктивних установок. В даний час молода сім'я стикається з проблемами, що неминуче приводить до свідомого обмеження репродуктивної діяльності, скорочується число бажаних дітей.

Проведені соціологічні опитування дітей і підлітків показали, що низькі репродуктивні установки формуються вже у дитинстві. Ідеальним числом дітей вони називають двох, що в середньому становить 1,8 дитини на сім'ю. Якщо ж зробити поправку те що, що 1/5 частина з усіх сімей безплідна, частина не зможе реалізувати свої репродуктивні можливості через брак партнера, можна зробити дуже несприятливий прогноз в відношенні народжуваності [5].

Соціологічні дослідження свідчать, що поліпшення матеріальних умов життя підвищує можливості для реалізації потреби в дітях. Однак діяльність щодо поліпшення добробуту здійснюється, як правило, поза сім'єю і передбачає досягнення низки цілей, які не мають прямого відношення до сім'ї й поступово стають самостійною цінністю, наприклад, підвищення рівня освіти, кваліфікації тощо. До того ж підвищення рівня добробуту сім'ї істотно змінює її стиль життя і створює нові можливості для розвитку позасімейних орієнтацій. Отже, поліпшення умов життя відкриває перед сім'єю нові перспективи і стимулює активність, спрямовану на реалізацію потреб даної сім'ї. Якщо серед них є потреба в дітях, то вона реалізується. За відсутності такої потреби поліпшення матеріальних умов буде використано для задоволення інших запитів. Ось чому економічна допомога сім'ї, не підкріплена значним підвищенням цінності дітей у свідомості осіб, які утворили сім'ю, часто не дає очікуваного результату.

5. Зростання рівня освіченості батьків.

Наукові дослідження підтверджують зв'язок інтелекту, освіти батьків і фертильності. Р. Резерфорд обґрунтував існування опо-

середкованого негативного зв'язку між інтелектом і фертильністю батьків. Це пояснюється тим, що інтелектуально розвинені люди прагнуть досягти вищого рівня освіти. Освічені батьки прагнуть до того, щоб їх діти довше й успішніше вчилися, відповідно, вартість утримання дітей збільшується, а народжуваність зменшується. По-друге, освічені батьки мають більше інтересів поза сімейними турботами, вони краще обізнані в питаннях контрацепції та планування народжуваності [1].

6. Підвищення сексуальної культури населення, пов'язане насамперед з активним використанням контрацептивів.

Існує пряма залежність між доступом до контрацептивних засобів і сумарним коефіцієнтом народжуваності (СКН) – середньою кількістю дітей, що припадає на 1 жінку за весь період репродуктивного віку (від 15 до 49 років). Чим вищий показник поширення контрацепції, тим нижчим є СКН і навпаки. Зростання використання населенням контрацептивів на 10% зменшує СКН на 0,7 [5].

Таким чином, усі вищезазначені чинники, що впливають на демографічну ситуацію в сучасному українському суспільстві, можна об'єднати у дві групи:

1. Традиційні (фізіологічна нездатність сім'ї до продовження роду та розлучення до народження другої дитини тощо),

2. Соціально-психологічні (бажання зробити кар'єру, матеріальні труднощі, принципова позиція, сімейна традиція, підвищення самостійності жінки тощо) [6].

Вивчення різних аспектів життєдіяльності одностаттєвої сім'ї дозволяє виокремити її основні педагогічні проблеми, вирішення яких потребує спеціальної підготовки батьків, фахової допомоги спеціалістів та наукового забезпечення на теоретичному та практичному рівнях, яке включатиме розробку концепції сімейного та родинного виховання, створення та впровадження в життя інтегрованих програм, спрямованих на допомогу сім'ї.

До таких педагогічних проблем відносяться, у першу чергу, відсутність єдиної стратегії виховання дитини, недооцінку дитячого віку в розвитку особистості, нерозуміння його самоцінності та унікальності, недостатню готовність молодих батьків до виконання виховної функції, причина якої криється в обмежених знаннях з вікової педагогіки, психології та фізіології, що виявляється в навичках догляду та вміннях спілкуватися з дітьми, в некритичному ставленні до особистої педагогічної діяльності та здатності до прогнозування виховного процесу в сім'ї та його наслідків. Як окремі педагогічні проблеми одностаттєвої сім'ї можуть розглядатися обмежені можливості батьків у користуванні методами виховання дітей, особистісна поведінка батьків, яка не завжди є педагогічно доцільною та спровокована нею особистісна поведінка дітей, особливості первинної соціалізації, дитячої субкультури, вплив засобів масової інформації та індустрії розваг на формування особистості дитини. Ці проблеми ґрунтуються на рівні сформованості педагогічної культури батьків, тому логічно постає проблема його підвищення [4].

Таким чином, одностаттєва сім'я у сучасному українському суспільстві – явище закономірне і цілком реальне. Так само реально орієнтованими мають стати соціально-педагогічні технології, спрямовані на одностаттєву сім'ю, вирішення її проблем та підвищення її виховного потенціалу. Соціальний педагог у роботі з одностаттєвою сім'єю має керуватися насамперед тим, що сім'я є первинним і найважливішим інститутом соціалізації людини, персональним середовищем розвитку дитини. Технологія роботи соціального педагога з одностаттєвою сім'єю має здійснюватись на кількох рівнях: пропедевтичному, діагностичному, корекційному.

Література та джерела

- Баландина Л.Л. Особенности индивидуальности ребенка в зависимости от конфигурации семьи: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / Людмила Леонидовна Баландина. – Пермь: Пермский гос. пед. ун-т, 2003. – 197 с.
- Доброер О. Як вийти з демографічної ями? // Україна і світ. – 17 травня 2007 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 15.02.2010: – <<http://www.uwtoady.com.ua/article.asp?Lid=1&NID=3944&CG=0&SCG=null>> – Загол. з екрану. – Мова укр.
- Капелюк В.В. Формування особистості підлітка в одностаттєвих сім'ях: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія та методика виховання» / Володимир Володимирович Капелюк. – Херсон: Херсонський державний ун-т, 2007. – 22 с.
- Козел В.В. Одностаттєва сім'я як середовище соціального виховання / Володимир Володимирович Козел // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2003. – № 13. – С. 227-229
- Репродуктивне здоров'я українських жінок: Попередній звіт. – К.: Київський міжнародний інститут соціології, Центри з контролю та профілактики захворювань (США), 1999 – 2000. – 16 с.
- Туріщева Л.В. Робота шкільного психолога з батьками / Людмила Василівна Туріщева. – Харків: "Основа", 2009. – 128 с.

Переориентация традиционной многодетной украинской семьи на однодетную усиливает актуальность социально-педагогической работы с последней. Изучение теоретических аспектов социально-педагогической работы с однодетной семьей, исследование причин распространения феномена однодетности в украинском обществе позволит теоретически выделить и практически обосновать основные направления, методы и формы работы социального педагога с данным типом семьи, определить специфику социально-педагогического воздействия на однодетную семью, изучить основные трудности, с которыми сталкивается такая семья, раскрыть особенности взаимодействия социального педагога с родителями и ребенком.

Ключевые слова: однодетная семья, причины однодетности, единственный ребенок в семье.

The reorientation of traditional Ukrainian family on a large one-child reinforces the relevance of social and educational work with this family. The study of the theoretical aspects of social and educational work with one-child family, the study of the causes of this phenomenon in Ukrainian society will distinguish theoretically and practically justify the main trends, methods and forms of the social pedagogue with this type of family, to outline the specifics of socio-pedagogical influence on one-child family, identify the main difficulties faced by this family, to reveal features of the interaction of social pedagogy with parents and child.

Key words: one-child family, reasons of one-child family, an only child.

УДК 378.147.61/811.111

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ЕКОНОМІЧНОМУ ВНЗ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОГО ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ У МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

Логутіна Наталія Володимирівна
м.Вінниця

На сучасному етапі, головним пріоритетом якого є розширення міжнародних зв'язків та контактів України у різних сферах життя, виникає необхідність в професійно спрямованому спілкуванні економістів, менеджерів з іноземними колегами в ситуаціях економічної діяльності. В статті запропоновані шляхи максимально ефективного вивчення іноземних мов вищих навчальних закладах економічного спрямування. В статті також піднімаються актуальні проблеми удосконалення навчального процесу для досягнення максимального результату. Адже це питання потребує кардинально нового підходу до його вирішення, оскільки темпи розвитку економіки потребують від випускників вищих навчальних закладів високого рівня володіння іноземними мовами.

Ключові слова: готовність, професійне мовлення, компоненти, показники, рівні сформованості готовності, педагогічні умови.

На сучасному етапі, головною ознакою якого є розширення міжнародних зв'язків України у різних галузях господарства, виникає нагальна потреба у професійно спрямованому спілкуванні фахівців-економістів із зарубіжними колегами в ситуаціях економічної діяльності. Таке соціальне замовлення знаходить пряме відображення в програмних вимогах щодо рівня володіння іноземною мовою студентів немовного вищого закладу освіти (ВЗО), що, у свою чергу, передбачає досягнення студентами такого рівня розвитку іншомовних навичок та вмінь, який дозволить би здійснювати безпосереднє спілкування із зарубіжними партнерами у професійній діяльності як в усній так і в письмовій формі [6].

Питання методики викладання іноземної мови в немовних вищих навчальних закладах (ВНЗ) цікавило багатьох вчених. Йому присвячували свої праці такі науковці, як В.П.Безпалько, І.М.Берман, М.Цветкова, В.Л.Скалкін. У роботах даних авторів проводиться аналіз всіх видів мовленнєвої діяльності та їх роль у навчальному процесі, а також розглядаються основні підходи до відбору лексичного та граматичного матеріалу. Але на сьогоднішній день це питання вимагає нового вирішення. Темпи розвитку економіки на сучасному етапі вимагають від випускників економічних вищих навчальних закладів достатньо високого рівня знань іноземної мови, які необхідні для пошуку інформації за новими технологіями, а також для обміну думками з науковцями-іноземцями.

Метою даної статті є висвітлення проблем активізації навчального процесу вивчення іноземної мови в немовних ВНЗ України економічного профілю. Процес прискорення вбачається

у навчанні фахової лексики, у максимальному використанні нових комп'ютерних технологій, складанні електронних варіантів підручників з іноземної мови для спеціальних цілей.

Відповідно до сучасних міжнародних освітніх вимог щодо рівня володіння іноземною мовою студент ВЗО „має володіти уміннями вільно висловлюватися без суттєвої витрати часу на пошук адекватних мовних засобів у процесі досягнення ним соціальних, академічних і професійних цілей. Випускник ВЗО повинен демонструвати правильне вживання мовленнєвих зразків та засобів когезії” [7] (рівні С1 або С2 за рекомендаціями Комітету Ради Європи з питань освіти).

Виходячи з вищесказаного, ми вважаємо, що навчання фахової лексики студентів економічних спеціальностей виступає необхідним складником у досягненні головної мети навчання англійської мови як засобу спілкування з іноземними партнерами у професійній діяльності [1].

Складність та багатоаспектність процесу володіння іноземною мовою як засобом комунікації спонукає науково-педагогічних працівників до пошуку більш ефективних форм управління навчальною діяльністю студентів. При цьому слід враховувати лінгвістичні, психологічні та методичні аспекти проблеми.

Актуальність проблеми, що розглядається в статті, пов'язана із недосконалістю вітчизняної методики навчання іноземної мови за професійним спрямуванням у ВНЗ економічного профілю в Україні [6]. Аналіз практики викладання предмета дозволив виявити ряд **специфічних рис** навчального процесу на рівні:

- змісту (значний обсяг та складність матеріалу, його зв'язок із сучасною економічною тематикою);
- структури (трирічний термін вивчення мови для студентів більшості спеціальностей, що співпадає з періодом активного професійного самовизначення);
- контингенту студентів (різний рівень мовної компетенції на початок навчання, наявність недостатнього вивчення предмета у певній частини студентів).

Зважаючи на те, що кожна із згаданих рис матиме свій специфічний вплив на процес вивчення англійської мови студентами економічних спеціальностей, їх сукупність вимагає комплексного підходу до розв'язання проблеми покращення мовної підготовки фахівців сфери бізнесу.

Завдання удосконалення існуючої практики викладання англійської мови в економічному ВНЗ передбачає вирішення ряду взаємопов'язаних питань, головними з яких є:

- якими є критерії ефективності спільної діяльності викладача